

Et Væddemaal mellem Kong Frederik II og Fru Tale Ulfstand.

Ved A. Thiset.

Saa vel paa fædrene som paa mødrene Side stammede Fru Tale Ulfstand¹⁾ fra den bedste skaanske Adel. Hendes Fader, Hr. Holger Gregersen til Skabersjø, var Rigsraad, Landsdommer i Skaane og Lehnsmænd paa Laholm; Moderen var Fru Helle Hak til Hikkebjerg, en Datter af hin Niels Hak, hvem Hr. Anders Bille ihjel slog paa Helsingborg i Kongens Overværelse. To af hendes Brødre, Hak og Jens Holgersen, udmærkede sig i Syvaarskrigen²⁾.

Man har ikke nogen Ligprædiken over Fru Tale og veed saaledes ingen Besked om hendes Barndoms- og Ungdomsaaer. Ved Aar 1552 blev hun gift med Poul Laxmand til Steenholt i Nordsjælland, eneste Barn af Peder Laxmand til Voldby og Fru Berete Pors Eriksd. og Sønesøn af Rigshofmesteren Hr. Poul Laxmand.

Dette Ægteskab blev ikkun af kort Varighed, thi allerede 1557 i Marts Maaened døde Poul Laxmand paa Steenholt³⁾. Omsorgen for deres tre Børn, en Datter, Berete, og to Sønner, hvoraf den ene, Holger, døde ung⁴⁾, medens den anden først blev født efter Faderens Død og derfor efter ham blev kaldet Poul Laxmand, paa hvilede nu alene Fru Tale, og det nedenstaaende Væddemaal er et Vidnesbyrd om, at Samtiden har anset denne Opgave for vanskelig nok til, at den unge Enke vilde benytte den første Leilighed til at give Børnene et kraftigere Forsvar i en Stedfader. Af deres Oldefaders store Rigdom, der efter hans Død var bleven beslaglagt af Kongen, var kun en meget ringe Del bleven hans Børn tilbagegivet under Navn af deres mødrene Gods. Af og til frembød sig imidlertid Leilighed til at faae disse Besiddelser forøgede om end ikke uden megen Procesførelse; men saadanne Processer synes Fru Tale ikke at have frygtet. Allerede Aaret efter sin Husbonds Død havde hun en Sag med Borgemester og Raad i Kjøbenhavn om nogle Gaarde der i Byen, som Rigshofmesteren i sin Tid havde lagt til det af ham funderede Vor Frue Alter i St. Nicolai Kirke for Sjølemesser. Disse Messer vare naturligvis bortfaldne efter Reformationens Indførelse, og da nu tillige den Person, som havde havt samme Alter, var død, mente Fru Tale, at Godset maatte tilfalde hendes Børn, som Hr. Poul Laxmands nærmeste Arvinger, hvorimod Borgemester og Raad gjorde Fordring derpaa, efterdi der i Fundatsen var overdraget dem Tilsyn med Alteret og dets Tilliggende. Denne Sag blev venlig forliget saaledes, at begge Parter deelte de omtvistede Gaarde imellem sig⁵⁾, men hermed var Sagen ikke forbi for Fruens Vedkommende, thi en af Brugerne af de hende tilfaldne Gaarde gjorde Vanskeligheder, saa at hun ikke blot det følgende Aar maatte erhverve en kongelig Forskrift til Borgemester og Raad, men ogsaa føre ny

1) Nærværende Frue maa ikke forvexles med hendes yngre Slægtning, Fru Tale Ulfstand, Palle Urnes til Gyllebo, en Dame, som dog ogsaa fortjener at erindres af nærværende Tidsskrifts Læsere, da hun har efterladt sig en interessant Slægtebog, som nu findes paa det Store kgl. Bibliothek (Thotts Mscr. Fol. 1077).

2) For Jens Holgersens Vedkommende se især Geh. Ark. Teg. o. a. L. for 1566 p. 50.

3) Klevenfeldt, efter Jacob Ulfelds Dagbog.

4) Drukne, 12 Aar gl., i Bosjø Sø (Slægteb. tilh. Hr. Hofjægerm. Br. Düring Rosenkrantz).

5) O. Nielsen: Kbhvns. Dipl. II 311.

Proces med Vedkommende, den hun dog vandt¹⁾. Mindre heldig var et Forsøg, som hun og Geert Ulfstand, der var gift med Poul Laxmands Sødskendebarn Fru Gjørvel Gyldenstiern, i Fællesskab gjorde, paa at erhverve Kjædebygaard og to andre Gaarde paa Langeland, som Hr. Poul Laxmand ligeledes havde skjænket til Faaborg Kirke for Sjølemesser; thi Gaardenes Besidderinde Fru Anne Skinkel godtgjorde, at hendes afdøde Mand Peder Lauridsen Straale havde kjøbt dem af en anden Riddermand og fanget Laasbrev paa dem, og »Laas er Lovens Ende«²⁾.

I Aaret 1560 kom et større Mageskifte istand mellem Kong Frederik II og Fru Tale Ulfstand og det er høist sandsynlig, at de foreløbige Forhandlinger herom have været Anledningen til hendes Besøg paa det nær Steenholt liggende Ebelholt Kloster, hvor Kongen opholdt sig, og altsaa ogsaa til det mellem dem indgaaede Væddemaal. Hun overdrog nemlig Kongen sine Børns fædrene Gaard Steenholt og fik til Vederlag Bosjø Kloster i Skaane med en Deel af det dertil hørende Gods³⁾.

Dette gav en ny Proces; thi Kongen forlehede det øvrige Klostergods til Steen Rosensparre til Skarholt, og han og Fru Tale kunde ikke forliges om Aalefiskeriet i Ring Sø, men førte 1562 Proces desangaaende⁴⁾. Samme Aar indløste Kongen fra hende lidt af Esrom Klosters Gods, som hun havde i Pant for 100 Dlr., men nu efter sin Flytning til Skaane selvfølgelig ikke ønskede at beholde⁵⁾.

Det var ikke paa et heldigt Tidspunkt, at denne Flytning skete, thi snart efter begyndte Syaarskrigen, hvis Byrder naturligviis hvilede tungest paa Beboerne hinsides Sundet. De 1000 Jochimsdalere, som Fru Tale havde tjent ved sin fortsatte Enkestand, vilde nu sikkerlig komme vel tilpas, men fik hun dem? Kongen var jo selv paa Grund af Krigen i stor Pengeforlegenhed: kun saameget er vist, at hun og Søsteren Fru Else Ulfstand 1567 fik Rørum Lehn i Pant for 2,833 Dlr⁶⁾ og heri kan jo godt det tabte Væddemaal have været indbefattet.

1572 træffe vi atter Fru Tale i en Proces. Denne Gang var det Gaarden Simmersholm i Baag Herred i Fyen, som hun gjorde Fordring paa, da den skulde høre til det mødrene Gods, som i 1526 tildømtes Rigshofmesterens Børn. Hendes Modpart Fru Ide Norby til Gammelbrogaard, Bild Nielsen Krukovs Efterlevske, beviste imidlertid, at Kong Hans i sin Tid havde solgt Tvistens Æble til Jakob Norby, og hun vandt derfor Sagen⁷⁾. Derimod havde Fru Tale to Aar efter den Glæde, at hendes Børns fornævnte Frænke, Fru Gjørvel Gyldenstiern, der selv var barnløs, paa Kjøbenhavns Slot i Kongens Nærværelse skjænkede sine unge Slægtninge Skjøde paa Høgested Gaard i Skaane, som hun havde tilskiftet sig for en af de Laxmandske Hovedgaarde Adserbo. Fru Tales Børn, Poul og Berete Laxmand, skulde dele Gaarden ligelig, men heraf blev der Intet, da unge Poul Laxmand snart efter døde.

Sine Gaarde i Kjøbenhavn maa Fru Tale have beholdt, thi 1581 nævnes hun blandt de Adelspersoner, som da ydede et Aars Husleie af deres Eiendomme der i Byen som Bidrag til dens Befæstning⁸⁾. Kongen var hende fremdeles gunstig,

¹⁾ O. Nielsen: Kbhvns. Dipl. IV 565. Kold. Rosenvinge Gl. danske Domme II 274.

²⁾ Kold. Rosenvinge: Gl. danske Domme II 272.

³⁾ Geh. Ark. Regist. ov. al. Lande f. 1560 p. 426.

⁴⁾ Friis: Hist. Efterretn. om den danske Adelsfam. Rosensparre p. 12.

⁵⁾ Erslev: Danmarks Len og Lensmænd p. 96.

⁶⁾ Erslev: Danmarks Len og Lensmænd p. 72.

⁷⁾ Kold. Rosenvinge: Gl. danske Domme III 153.

⁸⁾ O. Nielsen: Kbhvns. Dipl. IV 657.

thi 1585 gav han hende Helne Kirkes Lehn for Livstid mod en aarlig Afgift af 100 Dlr.¹⁾ Derimod har der vistnok været særegne Aarsager til, at hun 1595 fik sex Gaarde i Hesselbjerg i Skaane²⁾ i Forlehning et Aar, fri uden Afgift; mulig staaer denne Forlehning i Forbindelse med hendes Broder Hak Holgersens kort forinden indtrufne Død, thi herved paafortes hende i de første Aar adskillige Bryderier, deels med Regnskabsafleggelsen for hans Lehn Kallundborg³⁾, hvorfor hun 1596 fik Qvittering, deels med Afleveringen af hans Brevskaber og Dokumenter og med hans testamentariske Bestemmelers Fuldbyrkelse⁴⁾.

Efter nævnte sin Broder arvede Fru Tale imidlertid ogsaa sin fædrene Gaard Skabersjø, og her, hvor hun havde leget i sin Barndom, tilbragte hun ogsaa sin sidste Levetid, endnu af og til forlystende sig med en Proces, saasom Aar 1600 mod Fru Margrethe Hardenberg⁵⁾, men æret og anset af sin Samtid, hvad man noksom kan slutte sig til af, at den unge Kong Christian IV d. 9. Juli 1601 var hendes Gjest paa Skabersjø⁶⁾. I dette Aar havde hun sin unge Slægting, Jomfru Jytte Styggesdatter Høeg i sit Huus⁷⁾. Af Sigvard Grubbes Dagbog veed man, at Fru Tales Begravelse fandt Sted d. 29. October 1604⁸⁾ og hun har saaledes vistnok opnaaet en Alder af 70 Aar.

Fru Tale Ulfstand gjør Indtryk af at have været en af de virksomme og kraftige Kvinder, som den danske Adel i det 16 Aarh. var saa rig paa. Man tør neppe danne sig nogen ufordcelagtig Mening om hendes Character af følgende Strofe:

»fru Tale Vlstand. thend velbyrdig quinde,

»Inted goth thu foruente aff hinde«.

som findes i Præsten Jakob Nielsens Smædelse om Superintendenten i Skaane Niels Hviid⁹⁾, thi Visens Forfatter henvendte sine Ord til Superintendenten, hvem han beskyldte for at have borttaget Ligstene over Fru Tales Faders Grav i Lunde Domkirke, og hans Digterforsøg kostede ham af denne Aarsag hans Hals.

Kon. Matt. Breff giffuit fru Tale Pouel Laxmandz Efftherleuerske paa 1000 Daller som hans kon. Matt. vil giffue hinde, ther som hun bliffuer besiddendis vdj hindis Encke Sede vdj sex Aar saa liudendis:

Wij Frederich thend Annden etc. Giöre alle witterligt, att effther thij oss elskelige Frue Tale Wlfstannd, Pouell Laxmandz Efftherleuerske, haffuer loffuit oc tilsagt, att ther som hun giffiter sig

¹⁾ Erslev: Danmarks Len og Lensmænd p. 146.

²⁾ Do. do. p. 75.

³⁾ Do. do. p. 6.

⁴⁾ O. Nielsen: Kbhvns. Dipl. I 557, Friis: Fam. Rosensparre p. 22.

⁵⁾ Moder til Fru Tales afdøde Svigersøn Corfitz Grubbe, D. Mag. 4. R. IV p. 5.

⁶⁾ D. Mag. 4. R. IV p. 8.

⁷⁾ Bricka & Gjellerup: »Den danske Adel« p. 360.

⁸⁾ D. Mag. 4. R. IV p. 19.

⁹⁾ D. Mag. 3. R. III 160.

inden sex Aar nest effther thette Breffs Datum regnendis, tha wil hun were forpligthet att giffue oc fornöge ossz it thusziinde gode möntede och wforfalskede Jochimsdaller effther thett Breffs Liudelsse hun ossz ther paa giffuit haffuer, — tha haffue wij ther emod loffuit oc tilsagt oc nu mett thette wort obne Breff loffuer oc tilsiger, att ther som hun bliffuer siddendis wdj hindis Encke Sede oc icke giffther sig, inden forn^e vj Aar ere forlobne, wille wij til gode Rede giffue oc fornöge hinde itt tuszinde Jochimsdaller. Til wintnisburd haffue wij ladett tröcke wort Signett wden paa thette wortt obne Breff, giffuit wdj Ebbelholt Closter then 10. Dag Octobris A^o 1559.

Fru Thalís Reuersal giffuit wdi lige maade kon. Matt. paa 1000 Dallers Udgift, ther som hun giffther sig, inden vj Aar ere forlobne, som effther fölliger:

Jeg Tale Vlfstann, Pouell Laxmandzs Efftherleeuersche, giöre alle witterligt oc kienndis met thette mit obne Breff, att efftherthij stormechtigste hogborne Förste oc Herre, Her Frederich thennd Annden, Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis Koning, Hertog vdj Slesuig, Holsten, Stormarn oc Dyttersch, Greffue udj Oldenborg oc Delmennholst, mijn aller naadigste Herre, haffuer naadeligenn tilsagt mig, att ther som jeg sidder Encke oc icke giffther mig inden sex Aar nest effther thette Breffuis Datum regnendis, tha will hanns kon. Matt. lade giffue oc fornöge mig 1000 Daller effther thett Breffuis Liudelsz, hanns kon. Matt. mig ther paa giffuit haffuer, — tha haffuer jeg ther emod loffuit oc tilsagt oc nu mett thette mit obne Breff loffuer och tilsiger, att ther som jeg giffther mig, inden forn^e sex Aar ere forlobne, tha will oc schall jeg paa min förste Bröllupsdag redeligen vden all Unndschylding giffue oc fornöge hogmelte kon. Matt. itt thusinde gode mönthede oc wforfalskede Jochimsdaler. Til ydermere Wintnisbyrd tröcker jeg mit Signett neden paa thette mit obne Breff, giffuit och schreffuit vdj Ebbelholt Closter then 10. Dag Octobris Aar etc. Mdlx.

Registre over alle Lande i Geheime Arkivet.